

Afrika'da Rusya: Dış Politika, Aktörler ve Angajmanlar

Russia in Africa: Foreign Policy, Actors and Engagements

Fuat Emir ŞEFKATLİ* - Oğuz GİRAY**

Öz

Makalede Rusya'nın Afrika'daki dış politika araçları incelenmekte, kıta ülkeleri üzerindeki etki ve nüfuz alanı analiz edilmektedir. Bu kapsamda Rusya'nın Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) döneminin bıraktığı dış politika mirasını sahip olduğu müdahale araçlarıyla eşgüdümlü olarak kullandığı ve kıtadaki angajmanlarını kademeli bir biçimde artırdığı işlenmektedir. Soğuk Savaş dönemi içinde sınırları dışındaki Komünist parti ve hareketlere liderlik etmeye yönelik stratejinin terk edilmesi, Rusya'nın devlet çıkarlarına öncelik verdiği ve buna paralel olarak Afrika politikasını yeniden dizayn ettiği bir döneme zemin hazırlamıştır. Makalenin amacı, Ukrayna savaşıyla birlikte ekonomik, siyasi ve kültürel anlamda farklı bir önem yüklediği kıta ülkeleriyle etkileşimini artıran Rusya'nın yumuşak ve sert güç unsurlarını bir arada toplayan hibrit müdahale yaklaşımını incelemektir. Bu doğrultuda seçimlere müdahale, medya ve iletişim çalışmaları, ticari ilişkiler, dezenformasyon faaliyetleri ve örtülü paramiliter oluşumları bir arada toplayan hibrit modelin temelde Pan-Afrikanlık, batı karşıtlığı ve ekonomik yayılmacılığı merkeze aldığı ileri sürülmektedir. Çalışmada literatür incelemesi yönteminden faydalanılmıştır. Ukrayna Savaşının yarattığı ekonomik, siyasi ve güvenlik temelli sonuçlarının Rusya'nın kıtaya yönelik eğilim ve politikalarına etkilerini incelemesi bakımından çalışma, mevcut literatürden ayrılmakta ve Afrika'daki Rusya algısına ilişkin kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Afrika, Dış Politika, Aktörler, Hibrit Müdahale.

Abstract

The article examines Russia's foreign policy tools in Africa and analyses the Russian sphere of influence on the continental countries. In this context, it is discussed that Russia has exploited the foreign policy legacy left by the Union of Soviet Socialist Republics (USSR) in coordination with its intervention tools and has gradually increased its engagements in the continent. The abandonment of the Cold War strategy of leading the Communist parties and movements outside its borders paved the way for a period in which Russia prioritized

* Doktora Öğrencisi, Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü (ATASAREN), Strateji ve Güvenlik Araştırmaları Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye, ORCID: 0006-0002-2111-1194, e-posta: emirsefkatl@gmail.com.

** Dr., Bağımsız Araştırmacı, İstanbul, Türkiye, ORCID: 0000-0002-0304-1516, e-posta: oguzgiray65@gmail.com.

Geliş Tarihi / Submitted: 12.06.2023
Kabul Tarihi / Accepted: 24.09.2023

state interests and redesigned its African policy accordingly. The article aims to analyse the hybrid intervention approach that brings together the soft and hard power elements of Russia increasing its interaction with the African countries to which it has given a different economic, political, and cultural importance due to the Ukraine war. In this direction, it is claimed that the hybrid model, which encompasses election interference, media and communication studies, trade relations, disinformation activities, and covert paramilitary formations, basically centres on Pan-Africanism, anti-Western approach, and economic expansionism. The study uses the literature review method. In terms of examining the effects of the economic, political, and security-based consequences of the Ukraine War on Russia's tendencies and policies towards Africa, the study differs from the existing literature and provides a comprehensive framework for the perception of Russia in Africa.

Keywords: *Russia, Africa, Foreign Policy, Actors, Hybrid Intervention.*

Summary

The article delves into Russia's foreign policy strategies in Africa and scrutinizes its means of interference. It provides an analysis of Russia's sphere of influence in Africa. In this context, it is discussed that Russia has exploited the foreign policy legacy left by the Union of Soviet Socialist Republics (USSR) in coordination with its intervention tools and has gradually increased its engagements in the continent. The article's objective is to examine Russia's hybrid intervention approach amalgamating both soft and hard power elements. This approach has gained prominence through Russia's increased engagement with African countries, which have acquired distinct economic, political, and cultural significance, particularly in the aftermath of the Ukraine war. The analysis asserts that the hybrid model involving election interference, disinformation campaigns, and clandestine paramilitary formations is fundamentally rooted in principles of Pan-Africanism, an anti-Western stance, and aspirations for economic expansion.

The United Nations (UN) General Assembly vote to condemn Russia, which took place following the invasion of Ukraine's Donbas region on February 24, 2022, holds significance for comprehending Russia's sphere of influence and soft power dynamics in Africa. Despite considerable international pressure, only 28 out of 54 African countries condemned Russia, revealing a stark divide across the continent in reactions to the invasion. However, the escalation of the occupation of Ukraine into total war and Russia's attempts to isolate this war from the international system may indeed introduce some divergences and fractures in Russia's contemporary African policies. The rekindling of anti-Western sentiment across Africa has stemmed from the discriminatory treatment faced by African citizens attempting to flee the Ukraine war to neighbouring countries. On the other hand, the Ukraine War has also presented the potential to create new energy equations involving Africa. In the near future, one of the prominent subtopics will be Moscow's response to European countries seeking energy supply alternatives in Africa to cut down their reliance on Russian natural gas.

Russia has become an important power in many African countries through the different engagements mentioned above and thus carries out economic, military, and cultural activities in different parts of the continent, especially in the Central

African Republic, Libya, Madagascar, Mali, Sudan, Mozambique, and South Africa.

The first part of the study will examine the place of Africa in Russian foreign policy based on Russia's current African policies and priorities. The second part of the study will provide comprehensive insights into Russia's involvement, key actors, intervention strategies, and impactful institutions across various fields in Africa. The subsequent section will delve into the practical implementation of Russia's holistic and dynamic structure by using country-specific examples while assessing how the continent perceives Russia. The final section of the study will focus on examining the repercussions of the Russia-Ukraine war on Russia's influence in Africa and analyse the potential advantages and disadvantages of the conflict on political, military, and economic interactions between Russia and the countries on the continent.

Giriş

Sovyetler Birliği (SSCB)'nin dağılmasıyla Afrika'daki 'süper güç' pozisyonunu kaybeden Rusya, 2014 Kırım'ın ilhakı ile beraber yüz yüze kaldığı uluslararası yaptırımları aşmak, büyüyen pazarlara giriş yapmak ve kıtada oluşan batı hegemonyasını kırmak adına yeniden Afrika'daki etkileşimlerini artırma gereği duymuştur. Bu kapsamda 2019 yılında Soçi'de düzenlenen ve 43 devlet başkanının katılım gösterdiği Rusya-Afrika Zirvesi, Rusya'nın yeni dönem Afrika politikalarını sembolize etmektedir. Artan Fransız karşıtlığı, Çin'in agresif ve yayılcı ekonomi politikaları ve hiç kuşkusuz kıtanın enerji güzergahları bakımından önem kazanan stratejik konumu, Rusya'nın ekonomik ihtiyaç ve zorunluluklar üzerine kurulu Afrika açılımına uluslararası rekabet içinde ideolojik, siyasi ve jeopolitik kimlikler kazandırmaktadır. Bu bağlamda pek çok Afrikalı lider ve devlet eliti ile Soğuk Savaş dönemine uzanan yakın ilişkilere ek olarak geçmişte sömürgeci batılı güçlere karşı yerel bağımsızlık hareketlerine verilen destekler, Rusya'nın kıtaya angaje olmasını kolaylaştıran etkenler olmuştur.

Kıtadaki stratejik amaçlarını gerçekleştirmek adına ekonomik, askeri ve siyasi alanda sahip olduğu dış politika araçlarını belli oranda mobilize hale getiren Rusya, hali hazırda Afrika özelinde yatırım ve kalkınma odaklı sivil toplum örgütlerine, güvenlik hizmetleri ve etkin olduğu ülkelerdeki örtülü müdahaleler için özel askeri şirketlere, dezenformasyon ve kültürel propaganda için güçlü bir medya ağına ve kıtanın farklı sektörlerinde faaliyet gösteren çok sayıda şirkete sahiptir. Bu hibrit müdahale yaklaşımının bir sonucu olarak Libya, Orta Afrika Cumhuriyeti, Mozambik, Mali, Sudan ve çok sayıda Afrika ülkesinde etkin uluslararası aktör konumuna geçen Rusya aynı zamanda kıtanın en güçlü silah tedarikçisi (Afrika silah ticaretinde %50'lik pay) konumundadır.

Bu minvalde 24 Şubat 2022 tarihinde Ukrayna'nın Dombas bölgesine yönelik başlatılan işgal sonrası Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu'nda düzenlenen Rusya'yı kınama oylaması, Rusya'nın Afrika'da elde ettiği nüfuz alanını ve yumuşak gücünü anlamak adına önemlidir. Öyle ki tüm uluslararası baskılara rağmen 54 ülke arasından yalnızca 28'i Rusya'yı kınamış, işgale verilen tepkiler kıtayı adeta ikiye bölmüştür. Bununla beraber Ukrayna işgalinin topyekûn bir

savaşa dönüşmesi ve Rusya'nın yeniden uluslararası sistemden izolasyon çabaları, hiç kuşkusuz Rusya'nın yeni dönem Afrika politikalarında birtakım farklılıklar ve kırılmalara yol açabilir. Bu noktada Ukrayna savaşından çevre ülkelere kaçmaya çalışan Afrikalı vatandaşlara yapılan ayrımcı muamele, Afrika genelinde batı karşıtlığının yeniden alevlenmesine yol açmıştır. Diğer taraftan Ukrayna Savaşı, Afrika'yı da içine alan yeni enerji denklemleri yaratma potansiyeline sahiptir. Rus doğal gazına bağımlılığını azaltmak isteyen Avrupa ülkelerinin Afrika özelinde girecekleri alternatif arayışına karşı Moskova'nın hangi adımları atacağı, yine yakın gelecekte ön plana çıkacak alt başlıklardan birisidir.

Bu bilgiler ışığında çalışmanın ilk kısmında Rusya dış politikasında Afrika'nın yeri, Rusya'nın günümüz Afrika politikaları ve öncelikleri baz alınarak incelenecektir. Çalışmanın ikinci kısmında Rusya'nın Afrika'da sahip olduğu angajmanlar, aktörler, müdahale araçları ve etkili kurumlar, farklı alanlar üzerinde detaylandırılacaktır. Çalışmanın bir sonraki bölümünde ise Rusya'nın bu bütüncül ve dinamik yapılanmasının ne oranda hayata geçirildiği ülke örnekleri üzerinden ele alınarak, ilgili bölümde kıtadaki Rusya algısı incelenecektir. Rusya-Ukrayna savaşının Rusya'nın Afrika'daki varlığına etkilerinin inceleneceği son bölümde ise savaşın Rusya ve kıta ülkeleri arasındaki siyasi, askeri ve ekonomik etkileşimlere vereceği potansiyel fayda ve zararlar ele alınacaktır.

1. Rusya Dış Politikasında Afrika'nın Yeri

SSCB'nin diplomatik temas kurduğu ilk kıta ülkesi Etiyopya ya da o dönemli adıyla Habeşistan olmuştur.¹ 1898 yılında, devam eden çatışmalar sırasında ülkeye Rus subaylar ve tıp uzmanları gönderilmiş, ayrıca Anglo-Boer savaşında savaşmak üzere 200 Rus gönüllü Etiyopya saflarına katılmıştır.² Takip eden yıllarda kıtadaki gelişmelere görece kayıtsız kalan SSCB, ilgi ve motivasyonunu yakın coğrafyasına ayırmıştır. Rus dış politikasındaki 1991 sonrası dönüşüm, SSCB'nin ideolojik önceliklerinin arka plana atıldığı ve pragmatist bir yaklaşımla jeopolitik akıl yürütmeye dayalı bir dönüşüm şeklinde okunabilir. Bu bağlamda Soğuk Savaş dönemi içinde sınırları dışındaki Komünist parti ve hareketlere liderlik etmeye yönelik stratejinin terk edilmesi, Rusya'nın devlet çıkarlarına öncelik verdiği ve buna paralel olarak Afrika politikasını yeniden dizayn ettiği bir döneme zemin hazırlamıştır. Rusya, statüko karşıtlığı, uluslararası normların ve geleneksel “batı” modelinin reddedilmesine ek olarak kendini kıtada alternatif bir güvenlik sağlayıcısı konumuna getirmiştir. Batılı ülkelerin üzerinde durduğu “ortak güvenlik” ve bu yönde oluşturulan güvenlik merkezli uluslararası çatı kuruluşların reddedilmesi de revizyonist adımların bir uzantısıdır.³ Bu durum beraberinde Rusya'nın Afrika silah endüstrisinde önemli bir aktör olmasına ve oluşan etkileşimlerin farklı sektörlere yayılmasına ön ayak olmuştur. Öyle ki 1998-2000 yılları arasında devam eden Etiyopya-Eritre savaşında Rusya, rakip tarafa önemli miktarda muharip savaş uçağı, silah ve füze tedarik etmiştir.⁴ Öte yandan Afrika, Rusya için “çok

1 Vladimir Shubin, “Russia's Policy Towards Africa”, *ISPI*, No.168, Nisan 2013, <https://www.ispionline.it/en/publication/russias-policy-towards-africa-7775>, erişim 11.01.2023.

2 Age, s. 1.

3 Alperen Kürşad Zengin ve İlyas Topsakal, “Büyük Stratejilerde Örüntü: Türkiye-Rusya İlişkilerinde Akıllı Uyum ve Esnek Rekabet”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 18:42, 2022, s. 392.

4 Mehmet Cem Oğultürk, “Russia's Renewed Interests in the Horn of Africa As a Traditional and

kutupluluk” anlayışının batı hegemonyasına karşı güçlü bir alternatif model olarak uygulanabileceği bir saha olarak öne çıkmaktadır.⁵ Bu anlamda “çok kutupluluk”, ikiden fazla gücün görece küçük devletleri kendi yörüngelerine çekmeye çalıştığı bir düzendir. Askeri, ekonomik ve kültürel etkiye sahip bu güçler, bir bakıma da yeni dünya düzeni içindeki güçler dengesini açıklamaya yardım eder. Bu düzen içinde Afrika’daki gelişmekte olan devletler, büyük hegemon güçler karşısında meşruiyetini ve müzakere gücünü yitirmektedir. Bundan hareketle Kremlin, Afrika özelinde ABD’nin başını çektiği “süper güç” ve bağımlı küçük devletler retorikini reddederek Afrika’nın çok kutuplu dünya içinde liderlik görevi gördüğünü öne sürmektedir.⁶ Buna paralel olarak Rusya’nın Ulusal Güvenlik Konsepti belgelerine de değinmek gerekir. Buna göre 1997 yılında yayınlanan belge, Rusya’nın çok kutuplu düzeni uluslararası sistem içinde ele alış biçimi bakımından önemlidir. İlgili belgede uluslararası sistem, “çok kutuplu bir dünyanın oluşmasına yönelik güçlü eğilimlere” sahiptir.⁷ Bu yaklaşım, farklı coğrafyalardan pek çok devletin ekonomik ve politik açıdan uluslararası sisteme entegre edilmesini ileri sürmektedir.⁸ Ayrıca ilgili belgede “Rusya’nın çok kutuplu dünyanın merkezi haline gelme durumunun sağlamaştırılmasına yönelik rakip devletlerin engelleyici politikaları sonucunda etnik-dini ve diğer iç sorunların desteklenmesi” öngörülmektedir.⁹ Aslında bu ibare, Rusya’nın Afrika’da izlediği hibrit modelin yapı taşlarını oluşturmaktadır. 2000 yılındaki Ulusal Güvenlik Konsepti belgesi ise dönüşüme işaret ederek uluslararası sistemin ABD liderliğindeki batı kurumlarının çıkarları doğrultusunda şekillendiği ve batı egemenliğine dayandığı çıkarımını yapmaktadır.¹⁰ Benzer olarak 2009 yılındaki Ulusal Güvenlik Konsepti belgesi, bir bakıma Afrika’daki batı merkezli kalkınma politikalarına atıf yaparak küreselleşme olgusunun zengin (batı) ve fakir (üçüncü dünya ülkeleri – Afrika ülkeleri) ülkeler arasındaki uçurumu derinleştirdiğini öne sürmektedir.¹¹ Son olarak 2015 yılındaki belgede çok kutupluluk ile alakalı “Rusya’nın çok merkezli bir dünyada stratejik istikrarın ve karşılıklı olarak faydalı ortaklıkların sürdürülmesini hedefleyen, lider bir dünya gücü statüsünü sağlamaştırma” iddiasında olduğu kaydedilmektedir.¹²

Rus siyaset bilimci Aleksandr Dugin, Jeopolitiğin Temelleri adlı eserinde üzerinde durduğu Avrasya Projesinde Afrika’ya iki alt başlıkta yer vermektedir. Bunlardan birincisi rakip güç olarak görülen ABD’nin sınırları içinde istikrarsızlığı

Rising Power”, *Rising Powers Quarterly*, 2:1, 2017, s. 127.

5 Graeme P.Herd, *Understanding Russian Strategic Behavior: Imperial Strategic Culture and Putin’s Operational Code*, Routledge, 2022, s. 145.

6 Ivan U. Klyszcz, “Messianic multipolarity: Russia’s resurrected Africa doctrine”, *Iddle*, 6 Nisan 2023, <https://ridl.io/messianic-multipolarity-russia-s-resurrected-africa-doctrine/>, erişim 06.05.2023.

7 Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konsepti (1997) <https://nuke.fas.org/guide/russia/doctrine/blueprint.html>, erişim 21.03.2023.

8 Age, s. 1.

9 Age.

10 Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konsepti (2000), https://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/asset_publisher/cptickb6bz29/content/id/589768/, erişim 24.03.2023.

11 Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konsepti (2009), <https://www.prlib.ru/en/node/353849>, erişim 26.03.2023.

12 Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konsepti (2015), <https://www.ieee.es/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/2016/Russian-National-Security-Strategy-31Dec2015.pdf>, erişim 10.01.2023.

ve ayrılıkçılığı canlandırmak adına Afro-Amerikalıların siyasi güçlerinden ve etkilerinden yararlanmaktadır.¹³ Avrasya Projesinin genişlemeci yönü, ABD'nin yakın çevresinde de baskı altına alınmasını öngörmekte, ABD'nin Orta ve Güney Amerika üzerinden dengelenmesini ve hakim güç olduğu bu bölgelerde statükonun bozulmasını amaçlamaktadır.¹⁴ Bu girişimlerin temelinde ise ABD ve yakın müttefiki İngiltere'nin yakın çevrelerine odaklanmalarını sağlamak ve bu sayede Avrasya ve Afrika kıyılarından çekilmelerine yol açmak vardır.¹⁵ “Atlantikçiliğin sonu”¹⁶ olarak ifade edilen bu fikrin en temel aracı, materyal ve yumuşak güç kapasitesi bakımından “süper güçlerin” sınırlanması ve dengelenmesi noktasında kullanılan bölgesel planlama ve aygıtlardır.

Dugin'in bu yaklaşımında Soğuk Savaş döneminde izlenen politikaların kalıntılarına rastlamak mümkündür. Öyle ki bu altyapı dahilinde Afrika göz önüne alındığında SSCB'nin kıta genelindeki bağımsız hareketlerinin en önemli destekçilerinden birisi olduğu görülmektedir. Buna ek olarak SSCB, aynı dönem içinde çok sayıda Afrikalı vatandaşa kapı açarak eğitim imkanları sunmuş, bu yolla kıtadaki Fransız ve İngiliz ekolünü kırmayı hedeflemiştir.¹⁷ ABD ile güçlü bir rekabet içine girilen 1947-1991 yılları arasında Afrika'daki sosyalist eğilimli ülkeler, SSCB'nin bu ülkelere yönelik kültürel, ekonomik, teknolojik ve askeri anlamda yaklaştığı ve diyalog kanalları geliştirdiği ülkeler olmuştur.¹⁸ SSCB'de eğitim gören kişilerin günümüzde Afrika'nın siyasi ve askeri elitlerini oluşturuyor olması, Rusya'nın yayılmacı Afrika politikalarına dayanak oluşturmaktadır.¹⁹ Son olarak SSCB, Afrika ülkeleriyle silah ticareti başta olmak üzere ticari etkileşimleri güçlü tutarak sömürgeci ülkelerin yaratmış olduğu tek taraflı ekonomik düzene karşı alternatif bir model olduğu algısını hem liderler bazında hem halkların gözünde diri tutmuştur.²⁰ 1984 yılına gelindiğinde 46 kıta ülkesiyle diplomatik ve askeri ilişkiler tesis ederek iş birlikleri geliştiren SSCB, bağımsızlığını yeni kazanan ülkelerin güvenlik sistemlerinin kurulmasında önemli bir rol üstlenmiştir.²¹

SSCB'nin dağılmasıyla birlikte küresel güç iddiası söylemlerinin zayıflaması ve ekonomik kaynaklar bakımından sahip olunan belli sınırlılıklar, takip eden süreçte Afrika'ya yönelimin ertelenmesine sebep olmuştur. 2000'li yıllarda iktidara gelen Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, beraberindeki askeri ve bürokratik elitlerin yanı sıra burjuvazi sınıfı ve oligarkların ortak paydada bulunduğu

13 Aleksandr Dugin, “The Foundations of Geopolitics: The Geopolitical Future of Russia”, *Arktogeja*, 1997.

14 Age, s. 65.

15 Age.

16 Age.

17 Fredrik Hellem, “How is Russia is Hijacking Pan-Africanism to Drive France out of Africa”, *Grey Dynamics*, 15 Nisan 2021, <https://greydynamics.com/how-russia-is-hijacking-pan-africanism-to-drive-france-out-of-africa/>, erişim 27.12.2022.

18 Mustafa Öztürk, “Moskova Penceresinden Sovyetler Birliği'nin Afrika Politikası (1945-1991)”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 15:1, 2016, s. 285.

19 Ahmet Kavas, “Rusya-Ukrayna Savaşı: Afrika'nın Kararsızlığı”, *AFAM*, 9 Mayıs 2022.

20 Soyalp Tamçelik, “Rusya'nın Afrika Politikası”, Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Hüriye Yıldırım Çınar (ed.), *Afrika Politikası: 21. Yüzyılda Güvenlik, Refah ve Demokrasi Arayışı*, BETA Yayınları, İstanbul, 2015, s. 594.

21 Marhabo Abdujabarova, “SSCB Sonrası Moskova Penceresinden Rusya-Afrika İlişkileri”, Ahmet Kavas ve Muhammed Tandoğan (ed.), *Uluslararası Siyasetin Odağındaki Kıta Afrika*, Alelmas Yayınları, İstanbul 2018, s. 475.

bir denge siyaseti izlemiş, sınıflar arası konsolidasyonu sağlamak adına belli dönemler 'jeopolitik', bazı dönemler ise "ekonomik zorunluluklar" üzerinden güvenlikleştirme politikaları uygulamıştır. 2014 yılında Kırım İlhakı üzerinden ortaya sürdüğü jeopolitik zorunluluk, uygulanan uluslararası yaptırımlar ve diplomatik yalnız bırakılma manevraları sonucunda ekonomik zorunlulukların Rus dış siyasetinde etkin olmasına yol açmıştır. Bu anlamda Rusya'nın Afrika kıtasına dönüşü hız kazanmıştır. Genişleyen Afrika pazarlarına Rus şirketleri kanalize etmek ve uluslararası yaptırımları hafifletmek, Rusya için 2014 sonrası bazı rasyonel çıktılar olarak yorumlanabilirken kıtada tarihsel, kültürel ve ekonomik alanda bir hegemonyaya sahip Fransa'nın dengelenmesi ve yeniden "süper güç" vizyonunun ortaya koyulması, ideolojik gerekçeler altında sınıflandırılmaktadır. Soğuk Savaş döneminde palazlanan ve kuramsal çerçeveye oturtulan dış politika parametreleri, 1990'larda Rusya'nın kıtadan çekilmesiyle açılan boşluğun batılı ülkelerce olumsuz anlamda doldurulduğu retoriğiyle Putin yönetimi tarafından sıklıkla kullanılmıştır.²²

2019 yılında düzenlenen ve 43 devlet başkanının katıldığı Soçi Zirvesi, Rusya'nın kıtaya tam anlamıyla dönüşüne tanıklık etmiştir.²³ Rusya'nın Soğuk Savaş ve sonrası politikalarıyla bağlantılı olarak Afrika'ya girişinde esas aldığı iki temel kaldıraç ve itici güç ise Pan-Afrikanlık ve batı karşıtlığı olmuştur. Bu minvalde Rus oligark Konstantin Malofeev'in Soçi Zirvesi'nde yaptığı "Afrika'ya karşı komplo" başlıklı sunum, Rusya'nın Pan-Afrikanlık politikaları üzerinden Afrika'ya sızma girişimlerini göstermektedir.²⁴ Afrika'daki yabancı aktörleri, Afrika'yı sömürerek zenginleşmeye çalışan batı ve Afrikalı devletlerin egemenliğini ve tam bağımsızlığını önceleyen Rusya olarak iki farklı kampa ayıran Malofeev, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası gibi kurumların 'Washington Mutabakatı' adı altında demokratikleşmeyi ve demokratik değerlere paralel olarak siyasi ve ekonomik reformları zorunlu kılarak batılı şirketlerin finansal sömürüsüne zemin hazırladığını iddia etmektedir.²⁵ Bundan hareketle bu reformların yarattığı ters etkilerin (yerel aktörler arası ekonomik çekişme, iç savaş vb.) rejim değişikliği için uyarlanmış örtülü girişimler olduğu algısı Rusya tarafından işlenmekte ve her fırsatta gerek ekonomik gerekse siyasal sistemler bakımından kapsamlı bir değişime vurgu yapılmaktadır.

Putin'in "büyük güç" iddiasına paralel olarak son dönemde Rusya'nın Afrika'daki bir diğer önceliği, Güney Akdeniz ve Kızıldeniz'de etki alanı kazanarak NATO'nun güney kanadında bir tehdit unsuru oluşturmaktır. Bu stratejinin Rusya nezdinde en önemli getirisi, dünyanın en yüksek doğal gaz rezervine sahip ülkesi olarak enerji ticaretindeki uluslararası boğazlarda kontrolü sağlamaktır.

22 Matt Maldonado, "Russia's Hardest Working Oligarch Takes Talents to Africa", *Ponars Eurasia*, 28 Eylül 2020, <https://www.ponarseurasia.org/russia-s-hardest-working-oligarch-takes-talents-to-africa/> erişim 21.02.2023.

23 Declan Walsh, John Eligon, "Shunned by Others, Russia Finds Friends in Africa", *The New York Times*, 3 Mart 2022, <https://www.nytimes.com/2022/03/03/world/africa/russia-ukraine-eritrea-africa.html> erişim 03.01.2023.

24 Joseph Siegle, "Strategic Implications for Africa from Russia's Invasion in Ukraine", *Africa Center For Strategic Studies*, 9 Mart 2022, <https://africacenter.org/spotlight/strategic-implications-for-africa-from-russias-invasion-in-ukraine/> erişim 17.02.2023.

25 Age.

Bu kapsamda Afrika'daki angajmanlarını diploması, meşru ve gayrimeşru askeri varlık, silah ve enerji kaynakları ticareti ve değerler noktasında çeşitlendiren Moskova, bir taraftan dünyanın her bölgesinde çıkar ve amaçlarını önceleyen ve bunları gerçekleştirebilen bir güç olduğu algısını korumak diğer taraftan ise anti-demokratik değerlere göz yumarak siyasi, askeri ve ekonomik alanlarda tavizler almayı amaçlamaktadır. Bu stratejik çıkarlarını gerçekleştirmek için yabancı paralı askerleri kıtanın farklı noktalarına konuşlandırmakta, geniş çaplı dezenformasyon kampanyaları yürütmekte, desteklenen elitler lehine seçimlere müdahil olmakta ve silah ticaretini doğal kaynak takasına dönüştürmektedir.

2. Aktörler, Araçlar ve Stratejiler

Rusya'nın Afrika'daki dış politika hedeflerine ulaşmasında kullandığı bazı etkili müdahale araçları bulunmaktadır. Bu bağlamda kültürel, siyasi ve askeri angajmanlar, büyük oranda "Putin'in açsısı" lakaplı Rus oligark Evgeny Prigozhin tarafından komuta edilmiştir.²⁶ Bunlar arasından *back office* (arka ofis), Prigozhin'in siyasi kanadı işlevini görmüştür. Petr Bychkov ve Prigozhin'in danışmanı Yaroslav Ignatovskiy'nin koordine ettiği arka ofis, 15-20 kişilik bir siyasi analist ekibine sahiptir.²⁷ Bununla beraber Rusya'nın Afrika'daki dezenformasyon kampanyalarını yürüten *troll factory* (trol fabrikası) başındaki Mikhail Potepkin, arka ofisin operasyonel işleyişinden sorumludur.²⁸ Bir araştırma merkezi olarak çalışan arka ofis, Moskova'nın dış politika önceliklerine paralel olarak belirlenmiş 39 kıta ülkesine yönelik siyasi, ekonomik, sosyolojik, kültürel ve güvenlik odaklı araştırmalar yapmakta, düzenlenen etkinlik, konferans ve paneller aracılığıyla Afrika'nın genelinde batı karşıtı ve pan-Afrikacı düşüncelerin yayılmasına öncülük etmektedir. Ayrıca ofis analist ekibinin bir başka önemli özelliği, seçimlerin gerçekleşeceği hedef ülkeye 2 sene öncesinden yerleşerek desteklenen siyasi figürler lehine seçim kampanyaları yürütmektir.²⁹ Bu kampanyalar büyük ölçüde sömürgecilik eleştirisi ve tartışmalı sınır sorunlarının çözümünün dile getirilmesi gibi alt başlıkları kapsamaktadır. Yürütülen faaliyetler esnasında bir takım batı karşıtı ve pan-Afrikacı hareket ve kuruluşlarla iş birlikleri kurulmakta, stratejik hedefler doğrultusunda bu kuruluşlara belli oranda fon aktarılmaktadır.

Arka ofisin Afrika'daki en güçlü yerel müttefiki Beninli aktivist Kemi Seba'dır. Kemi Seba, Tribu KA hareketinin kurucusu ve Afrika genelinde pan-Afrikacılığın yayılmasında etkin rol oynayan URPANAF'ın lideridir. Tüm Afrikalı etnik grupları tek bir çatı altında buluşturan, Afrika diasporasının birlik ve beraberlik içinde hareket etmesi gerektiğine inanan, Fransız sömürgeciliğine ve emperyalizme karşı direnen ve Avrupa merkezli bakış açısını reddederek batının kültürel ve tarihsel bileşenlerini Afrika toplumundan çıkarmaya yönelik mücadele

26 "Yevgeny Prigozhin: The Hotdog Seller Who Rose to the Top of Putin's War Machine", <https://www.theguardian.com/world/2023/jan/24/yevgeny-prigozhin-the-hotdog-seller-who-rose-to-the-top-of-putin-war-machine-wagner-group>, erişim 10.05.2023.

27 "Master and Chef: How Russia Interfered in Elections in Twenty Countries", <https://www.proekt.media/en/article-en/russia-african-elections/>, erişim 06.07.2023.

28 Fredrik Hellem, "How is Russia is Hijacking Pan-Africanism to Drive France out of Africa", *Grey Dynamics*, 15 Nisan 2021, <https://greydynamics.com/how-russia-is-hijacking-pan-africanism-to-drive-france-out-of-africa/>, erişim 27.12.2022.

29 "Master and Chef: How Russia Interfered in Elections in Twenty Countries", <https://www.proekt.media/en/article-en/russia-african-elections/>, erişim 06.06.2023.

eden pan-Afrikacılık anlayışı, Seba ve URPANAF aracılığıyla 12 ülkede aktif 26 ülkede dolaylı olarak temsil edilmekte ve kendisine destekçi bulmaktadır.³⁰ URPANAF'ın etkinliklerini finanse eden arka ofis, Seba üzerinden pan-Afrikacı ideolojisine sahip ve Fransız karşıtı seçim adaylarına ulaşmaktadır. Bazı kaynaklara göre Seba ile arka ofis arasındaki iş birliği, Seba'nın 2017 yılındaki Moskova ziyaretinin ardından güçlenmiştir. Moskova'da Rus sivil toplum çalışanları ve resmi yetkililer ile Seba arasında gerçekleşen görüşmelerin en önemli çıktısı, pan-Afrikacı hareketlerin Rusya'nın bölge çıkarlarına eklemelendirilmesi yoluyla Fransa başta olmak üzere batılı devletlerin kıta dışına itilmesi stratejisinin hayata geçirilmesi olmuştur.³¹

Afrika'daki Rus varlığının askeri boyutu, Wagner Özel Askeri Şirketi (ÖAŞ) üzerinden şekillenmektedir. Haziran 2023 tarihindeki uçak kazası sonucunda ölümüne kadar Prigozhin tarafından kontrol edilen Wagner, Rusya sınırları içinde yasal bir dayanağa sahip değildir. Bu durum şirketin Afrika'daki etkinliğini gri bir alana taşımakta ve belli esneklikleri beraberinde getirmektedir. Libya, Orta Afrika Cumhuriyeti (OAC), Sudan, Mali, Madagaskar, Mozambik ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti (KDC) gibi ülkelerde zengin maden ve petrol tesislerinin korunmasında, üst düzey devlet yetkililerinin güvenliklerinin sağlanmasında, muhalif hareketlerin hukuki çerçeveden yoksun bir biçimde bastırılmasında ve bazı senaryolarda ise hükümet darbelerinin gerçekleşmesinde önemli roller üstlenmektedir.³² Bunun yanı sıra Wagner'in bazı örneklerde (Libya, OAC) güvenlik birimlerinin eğitilmesi, güvenlik güçlerinin cephe gerisinden taktik ve strateji anlamında desteklenmesi ve teknoloji paylaşımı gibi fonksiyonlara sahip olduğu bilinmektedir.³³ Herhangi bir organik bağ olmadan Moskova'nın Afrika'daki çıkarları ile paralel biçimde aktivitelerini yürüten Wagner, resmi olmayan kaynaklara göre yalnızca OAC'da 2000'den fazla personel bulundurmaktadır.³⁴ Koordinasyon içinde olduğu farklı örtülü müdahale mekanizmaları (arka ofis, trol fabrikası, vd.) ile Putin rejimine önemli oranda siyasi ve ekonomik nüfuz alanı açmaktadır. Ancak diğer taraftan Wagner paramiliter oluşumu, varlık gösterdiği ülkelerde çok sayıda kaçakçılık, keyfi şiddet, savaş ve insan hakları suçlarına karışmaktadır. Son olarak Fransa'nın Mali'den çekilmesiyle Batı Afrika ülkesine 1000 silahlı personelini konuşlandırdığı

30 Fredrik Hellem, "How is Russia is Hijacking Pan-Africanism to Drive France out of Africa", *Grey Dynamics*, 15 Nisan 2021, <https://greodynamics.com/how-russia-is-hijacking-pan-africanism-to-drive-france-out-of-africa/>, erişim 27.05.2023.

31 Age.

32 Nathaniel Reynolds, Putin's Not-So-Secret Mercenaries: Patronage, Geopolitics, and the Wagner Group, *Carnegie Endowment For International Peace*, 2019, <https://carnegieendowment.org/2019/07/08/putin-s-not-so-secret-mercenaries-patronage-geopolitics-and-wagner-group-pub-79442> erişim 23.03.2023.

33 Igor Kossov, "Army of Hired Guns: How Russia's 'PMCs' Are Becoming The Main Invasion Force", *The Kyiv Independent*, 4 Mayıs 2023, <https://kyivindependent.com/army-of-hired-guns-how-russias-pmcs-are-becoming-the-main-invasion-force/>, erişim 25.06.2023.

34 "Why Russia wins some sympathy in Africa and the Middle East", https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2022/03/12/why-russia-wins-some-sympathy-in-africa-and-the-middle-east?utm_medium=cpc.adword.pd&utm_source=google&ppccampaignID=18151738051&ppcadID=&utm_campaign=a.22brand_pmax&utm_content=conversion.direct-response.anonymous&gad_source=1&gclid=CjwKCAiAvoqsBhB9EiwA9XTWGc7OBp0pC3ekYR2juxDb9D8keN-gtyiOT_B-xy55NUhTs5mSPOEdSxoC0GkQAvD_BwE&gclid=aw.ds, erişim 10.06.2023.

yerel ve uluslararası basına yansımıştır.³⁵ Hiç şüphesiz son yaşanan askeri darbelerin (Burkina Faso ve Nijer) ardından Wagner'in özellikle Batı Afrika bölgesinde genişleme eğiliminde olduğu gözlenmektedir.

Rusya'nın Afrika'daki bir diğer etki unsuru, 2019 yılında Rus oligark Konstantin Malofeev tarafından kurulan Uluslararası Egemenlik ve Kalkınma Ajansı (IASD) olmuştur.³⁶ IASD, 2019 yılında Soçi'de gerçekleşen Rusya-Afrika zirvesinin bir ürünü olarak değerlendirilmektedir. Bu anlamda IASD, Rusya'nın batılı ve Çinli kalkınma fonlarına alternatif olarak hayata geçirdiği bir oluşum olmakla beraber kuruluş, Wagner ve benzeri örtülü faaliyetlerine nazaran daha az dikkat çekmekte ve tepki toplamaktadır. Özel şirket statüsüne sahip olan IASD, bir danışmanlık firması olarak hem Afrikalı hükümetlere hem de Rus şirketlere çeşitli hizmetler sunmaktadır. Ancak kuruluşun en stratejik işlevi, 2014 sonrası yaptırımlara uğrayan Rus şirketlerin Afrika'ya girişine ön ayak olmasıdır. Kıta içindeki devletlerin egemenliğini teşvik etmek, ekonomik kalkınmanın sac ayağını oluşturan projeler geliştirmek ve Anglosakson dünyanın etkilerini azaltmak gibi kapsamlı ve Afrika yanlısı bir vizyon ile yumuşak güç unsurlarını ön plana çıkaran IASD, bu yönüyle kıtadaki Rus şirketlere önemli bir nüfuz alanı kazandırmaktadır. IASD'nin Afrika'daki faaliyetlerinin kıta geneline yayılmasında ABD tarafından yaptırımlara uğramış eski Dünya Satranç Federasyonu Başkanı Kirsan Ilyumzhinov'un payı oldukça fazladır. Malofeev ve Ilyumzhinov, 2019 yılında zirvenin hemen ardından Togo, Burkina Faso, Nijer DKC ve Gine'de devlet liderleri düzeyinde görüşmeler gerçekleştirmiş, görüşmeler sonucunda Nijer, KDC ve Gine ile 2,5 milyar doların üzerinde altyapı, enerji ve finans anlaşmaları imzalanmıştır.³⁷ Ayrıca IASD, Rus şirketlere sağladığı imkanlarla kıtada Çin ve Fransa ile girilen ekonomik rekabette Rusya'nın payını artırmaktadır. Öyle ki enerji ve petrol sektörü özelinde Rosneft, madencilik ve altyapı alanında Rosatom ve Rusal, savunma ve silah sanayide Rosoboronexport ve güvenlik hizmetleri sektöründe RSB gibi küresel ölçekli firmalar, IASD'nin bağlantılarını ve Afrikalı liderler nezdindeki olumlu algısını kendi çıkarlarına kullanmaktadır.

Medya alanında Rusya, Russia Today (RT) medya organı ile Afrika'da daha aktif bir hale gelmeyi hedeflemektedir. Moskova, devlet merkezli medya organlarıyla Rus kültürünü, bilimsel yenilikleri ve eğitim cazibelerini Afrika kıtasına yansıtmaya çalışmaktadır. Bu kapsamda Rusya, Afrika genelinde etkin olan batı medyasını "çarpık ayna" (*crooked mirror*) olarak değerlendirmekte, Rus ekonomisi ve siyasi görünümü hakkında kıta halkını bilinçlendirmek amacıyla kendi medya araçlarını kullanmaktadır. Bunun haricinde Rusya, yerel medya gruplarına da fon sağlamaktadır. Bu doğrultuda anti-emperyal ve batı karşıtlığı ile ön plana çıkan yerel basın kuruluşlarının finanse edilmesi, Rusya'nın Afrika'daki

35 Age.

36 Matt Maldonado, "Russia's Hardest Working Oligarch Takes Talents to Africa", *Ponars Eurasia*, 28 Eylül 2020, <https://www.ponarseurasia.org/russia-s-hardest-working-oligarch-takes-talents-to-africa/> erişim 21.02.2023.

37 "Sanctioned Putin Ally Seeks to Lure 2.5 billion dollar to Africa", <https://www.bnnbloomberg.ca/sanctioned-putin-ally-seeks-to-lure-2-5-billion-to-africa-1.1336882>, erişim 11.04.2023.

medya stratejisinin önemli bir sac ayağı olarak görülmektedir.³⁸ Görsel ve işitsel basında etkin olma çabaları dahilinde OAC'nin önde gelen radyo kanalı Lengo Songo ve aynı ülkede faaliyet gösteren ana akım gazeteler arasındaki Le Feuille Volante du President gazetesi, Yevgeny Khodotov'un başkanlığındaki bir şirket tarafından finanse edilmektedir. Geleneksel medyanın yanında sosyal medya aracılığıyla güçlü bir propaganda ağına sahip olan Moskova, Facebook ve Youtube gibi Afrika'da kullanım oranı yüksek platformları da yaygın olarak araçsallaştırmaktadır. Bu bağlamda Khodotov'un sahip olduğu şirket, Youtube'da sırtlanlar tarafından saldırıya uğrayan hayvanları kurtarmak için gelen bir Rus ayısının hikayesini anlatan çizgi filmi finanse etmektedir. Bu örnekten anlaşıldığı üzere Moskova'nın hibrit medya stratejisi, değerler bazlı sembolik anlatılara önem vermekte, örtülü mesajlar ile bir taraftan "kalplere" diğer taraftan ise algılara yönelik bir politika takip etmektedir.

Rusya'nın yumuşak güç araçları arasında sosyal medya, aynı zamanda bir manipülasyon aracı işlevi görmektedir. OAC, KDC, Fildişi Sahili, Kamerun, Madagaskar, Libya, Mozambik ve Sudan'da gerçekleşen seçimler esnasında Rusya merkezli haber ajansları Facebook üzerinden ciddi kitlelere ulaşmıştır. Moskova bağlantılı kanalların birbiriyle koordineli toplamda 750.000'den fazla kullanıcıyı direkt ya da doğrudan kontrol ettiği iddia edilmektedir. Bununla alakalı olarak Facebook Güvenlik Departmanı, "trol fabrikası" olarak adlandırılan bir sivil toplum kuruluşunu işaret ederek Madagaskar ve Mozambik'teki seçimlere müdahale edildiğini açıklamıştır.³⁹ Son olarak Rusya'nın Afrika ülkelerinde sömürge karşıtı aktivist ve gazetecilere yatırım yaptığı bilinmektedir. Bu minvalde yazılı ve görsel medyada kitlelere ulaşma noktasında belli bir etki kapasitesine sahip kişiler Rusya tarafından değerlendirilmekte, Rusya'nın Afrika'daki çıkarlarına paralel hareket etme noktasında yönlendirilmektedir.

Bununla birlikte Ukrayna işgali sonrası AB tarafından yasaklı olan RT'nin Afrika'daki temaslarını artırdığı gözlemlenmektedir. Bu noktada RT ve Sputnik'in operasyonlarını Batı Afrika'ya kaydırıldığı ve Avrupa'daki merkezlerinde görevli kadroların (RT Paris bürosundan 100 kişi) bu ülkelere aktarıldığı iddia edilmektedir.⁴⁰ Hatta RT Paris Direktörü, işgalden 4 gün sonra Maliactu (Mali basın ajansı) Başkanı Sega Diarra ile ikili görüşmelerde bulunmak üzere Mali'ye gitmiştir.⁴¹ Maliactu, Wagner'in Mali'deki güçlü propaganda araçları arasında yer almaktadır. Ayrıca RT, Mali ve Burkina Faso'da Fransızca yayın yapan Fransız medya kuruluşlarının etkisini kırmak amacıyla yerleşik bir Afrika departmanı kurmayı planlamaktadır.

38 Samuel Ramani, *Russia in Africa: Resurgent Great Power or Bellicose Pretender?*, Oxford University Press, 2023.

39 "Master and Chef: How Russia Interfered in Elections in Twenty Countries", <https://www.proekt.media/en/article-en/russia-african-elections/>, erişim 06.06.2023.

40 "Russia-Africa: Blocked in Europe, 'Russia Today' is eyeing West Africa", <https://www.theafricareport.com/185115/russia-africa-blocked-in-europe-russia-today-is-eyeing-west-africa/>, erişim 22.04.2023.

41 Age.

3. Afrika'da Rusya Algısı

Yukarıda belirtilen farklı angajmanlar aracılığıyla Afrika'nın pek çok ülkesinde önemli bir güç haline gelen Rusya, OAC, Libya, Madagaskar, Mali, Sudan, Mozambik ve Güney Afrika başta olmak üzere kıtanın farklı noktalarında ekonomik, askeri ve kültürel faaliyetlerde bulunmaktadır.

Wagner ÖAŞ'nin etkin olduğu OAC'de Rusya'nın varlığı tamamen ulusal çıkarlar doğrultusunda şekillenmektedir. Ayrıca Fransa ile Afrika genelinde yaşanan rekabet içinde OAC, Rusya'nın mutlak siyasi ve askeri üstünlüğe sahip olduğu bir ülke olarak öne çıkmaktadır.⁴² İki bin Wagner silahlı personelinin konuşlandığı ülkede Rusya, Devlet Başkanı Faustin Toudera'ya karşı muhalif hareketleri bastırmakta ve bunun karşılığında önemli oranda ekonomik tavizler almaktadır.⁴³ Altın ve elmas gibi değerli madenler bakımından zengin olan ülkede çok sayıda silahlı grup ve buna bağlı olarak karmaşık bir güvenlik atmosferi mevcuttur. Ayrıca Ukrayna savaşıyla beraber Rusya'nın ülkedeki Wagner personellerinin bir kısmını çekmesi durumunda Toudera ve kendisine bağlı milli ordunun ciddi ölçüde güvenlik açıklarıyla karşılaşacağı söylenebilir. Bununla paralel olarak uzun bir süredir ertelenen ve en son 28 Mart 2022 tarihinde çok sayıda muhalif silahlı grupların katılımıyla gerçekleşen milli diyalog forumunun somut çözümler üretmemesi, hükümet karşıtı protestoların artmasına neden olmuştur. Bu kapsamda ülkedeki meşruiyetini sağlama noktasında Rusya'nın siyasi ve askeri desteğine ihtiyaç duyan liderlerden birisi olan Toudera, her ne kadar BM'nin 2 Mart 2022 tarihli Rusya'yı kınama oylamasında çekimser kalsa da Rusya'nın temel odağını Ukrayna'ya çevirmesinden rahatsızlık duyabilir.

Örtülü müdahale politikasına paralel olarak 2018 yılından itibaren Libya'nın doğusundaki milis güçlerin lideri Halife Hafter'i destekleyen Rusya, Hafter'in başkent Trablus işgal girişimleri esnasında Wagner üzerinden ağır silah yardımı, keskin nişancı desteği ve hava sahasının kontrolü gibi önemli katkılar sağlamıştır. Hafter'in kontrol ettiği sınırlar içindeki önemli petrol rafinerileri ve petrol sahalarının güvenliği Rus güvenlik şirketi Wagner tarafından sağlanmıştır. Bununla beraber Prigozhin tarafından kontrol edilen 'arka ofis' çalışanlarının yerel ve Rus menşeli medya organlarıyla güçlü bir dezenformasyon kampanyası yürüttüğünü ifade etmek gerekir. Medya, istihbarat ve askeri desteğinin yanında Rus devletine ait matbaa evi Goznak, Sirenayka'daki bankalara para basarak bu bankaları çok defa iflastan kurtarmıştır.⁴⁴ Tüm bu müdahalelerine rağmen uluslararası camianın baskı ve tepkilerine karşı Libya'daki somut varlığını ve Wagner ile sahip olunan organik ilişkilerin reddedilmesi, Rusya'ya Libya konulu Berlin Konferanslarında diplomatik esneklik kazandırmış, bu esneklik Putin'e belli ölçüde siyasi

42 Kaan Devocioğlu, Fuat Emir Şefkatli, "Kuzey Afrika'dan Sahel'e Yayılan Güvensizlik ve Fransa'nın Sorgulanan Varlığı", *ORSAM*, 2021, <https://www.orsam.org.tr/tr/kuzey-afrikadan-sahele-yayilan-guvensizlik-ve-fransanın-sorgulanan-varligi/>, erişim 26.04.2023.

43 Nathaniel Reynolds, Putin's Not-So-Secret Mercenaries: Patronage, Geopolitics, and the Wagner Group, *Carnegie Endowment For International Peace*, 2019, <https://carnegieendowment.org/2019/07/08/putin-s-not-so-secret-mercenaries-patronage-geopolitics-and-wagner-group-pub-79442> erişim 23.03.2023.

44 Sarah Vernhes, "Libya: Why the Russia-Ukraine war threatens the fragile balance of power", *Africa Report*, 8 Mart 2022, <https://www.theafricareport.com/182203/libya-why-the-russia-ukraine-war-threatens-the-fragile-balance-of-power/>, erişim 19.04.2023.

sorumsuzluk getirmiştir. Wagner dışında Rusya'nın Libya'daki bir diğer askeri şirketi Oleg Krinitsyn liderliğindeki RSB'dir. BM raporlarına göre RSB, 2016 yılında Libya Çimento Şirketinin talebi üzerine Bingazi şehrinde mayın arama ve tarama çalışmaları yürütmüştür.⁴⁵ Ukrayna savaşının patlak vermesi sonucu bazı kaynaklar, toplamda 1300 Wagner personelinin Suriye üzerinden Dombas bölgesine kaydırıldığını belirtmiştir.⁴⁶ Bu durum, Başbakan Abdulhamid Dibeybe'ye bağlı birliklerin ve batıdaki askeri grupların operasyonlarının önünü açabilir. Böyle bir senaryoda Hafter'in sahadaki gücünün çözülmesi ve kontrol ettiği petrol sahalarının kontrolünü kaybetmesi olası gözükmemektedir. Nitekim NATO'nun güney kanadı ve Avrupa'yı kısıpca alma stratejilerinin bir parçası olarak Rusya'nın Afrika'da büyük önem atfettiği Libya'dan kısa-orta vadede çekilme ihtimali oldukça düşüktür.

Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'un Barkhane Operasyonu kapsamında Mali'ye konuşlanan birliklerin çekileceğini duyurmasının ardından 2021 yılının Eylül ayında Mali'deki Askeri Geçiş Konseyi ile müzakerelere başlayan Wagner'in geçtiğimiz yılın son çeyreğinden itibaren başkent Bamako, Timbuktu, Mopti ve Sevare'ye silahlı personelinin göndermeye başladığı görülmüştür. 2022 yılı itibarıyla 800 Wagner personelinin Mali'de bulunduğu açık kaynaklara yansımıştır.⁴⁷ Batı Afrika'da Fransız karşıtlığını alevlendirme girişimlerinin bir uzantısı olarak Burkina Faso, Gine ve Nijer'e yönelik temaslarını artıran Rusya, farklı kanallar yoluyla bölgedeki ayak izlerini genişletmektedir.⁴⁸ Bu noktada Gine, pek çok açıdan Rusya'ya bağımlı bir ülke olarak ön plana çıkmaktadır. Ülkede Rusal Alüminyum Şirketi, üç stratejik maden tesisine sahiptir. Burkina Faso'da ise Ocak 2022 tarihinde gerçekleşen darbe sonrası, sokaklarda Rus bayrağının açıldığı ve Rusya yanlısı sloganların atıldığı gözlemlenmiştir. Bu eylemlerin ve kitlesel protestoların arkasında Rusya'nın yerel müttefiki Kemi Seba ve pan-Afrikacı oluşumu URPANAF'ın olduğunu söylemek yanlış olmaz. Diğer taraftan Rus oligark Malofeev, 2019'dan beri IASD aracılığıyla dönemin Nijer Cumhurbaşkanı Mahamadou Issoufou ve Togo Cumhurbaşkanı Faure Gnassingbe ile görüşmeler gerçekleştirmiştir.⁴⁹

Madagaskar ve Mozambik'te dolaylı yoldan demokratik seçimlere müdahil olan Rusya, bu ülkelerde Fransa'nın etki alanının zayıflatılması hususunda yerel hareketleri ve Fransa karşıtı protestoları finanse etmektedir. 2018 yılında Fransız Konsoloslüğünün önünde düzenlenen Fransa karşıtı bağımsızlıkçı protestoların arkasında yine Prigozhin ve Kemi Seba'nın olduğunu söylemek yanlış olmaz.

45 Age.

46 "Russia's Wagner Group withdraws fighters in Libya to fight in Ukraine", <https://www.middleeastmonitor.com/20220326-russias-wagner-group-withdraws-fighters-in-libya-to-fight-in-ukraine/>, erişim 17.04.2023.

47 Danielle Paquette, "Russian Mercenaries have landed in West Africa, pushing Putin's goals as Kremlin is increasingly isolated", *Washington Post*, Mart 2022, <https://www.washingtonpost.com/world/2022/03/09/mali-russia-wagner/>, erişim 12.04.2023.

48 Julia Stanyard, Thierry Vircoulon, Julian Rademeyer, "The Grey Zone: Russia's Military, Mercenary and Criminal Engagement in Africa", *Global Initiative*, Şubat 2023, <https://globalinitiative.net/analysis/russia-in-africa/>, erişim 19.03.2023.

49 "Billionaire Konstantin Malofeev turns his attentions to Africa", <https://www.africaintelligence.com/west-africa/2020/05/28/billionaire-konstantin-malofeev-turns-his-attentions-to-africa,108407457-art#:~:text=After%20getting%20involved%20in%20the,fight%20the%20Covid%2D19%20pandemic,> erişim 21.05.2023.

Öyle ki 2018 yılında gerçekleşen seçimler öncesinde Prigozhin'e bağlı analistler belirlenen liderler üzerinde yoğun bir kampanya yürütmüş ve bu doğrultuda yalnızca lobicilik faaliyetlerini sürdürmek üzere kurulan ekibe toplamda 15 milyon dolardan fazla bir finansman ayrılmıştır.⁵⁰ Dönem içinde düzenlenen ekonomik ve kalkınma konulu konferansların yanında eğitim odaklı projelerle Madagaskar halkındaki Rusya algısı etkilemeye çalışılmış, pek çok sokak protestolarında "Afrikalılar ABD ve Fransa'dan çok Rusya'ya güveniyor" şeklinde yazılı pankartlar medyaya yansımıştır.⁵¹

Son olarak Afrika'nın en büyük silah satıcısı konumunda olan Rusya, özellikle Sudan ve Etiyopya ile bu alanda güçlü ticari ilişkilere sahiptir. 1956 yılında bağımsızlığını ilan eden Sudan'a karşı SSCB'nin yaklaşımı, tarihsel akış içinde bağımsızlığa destek, batı karşıtlığı ve Soğuk Savaş döneminde tam angajman şeklinde ilerlemiştir.⁵² Sudan'da Wagner üzerinden hükümet güçlerine karşı "Hemediti" lakaplı Muhammed Hamdan Dagalo liderliğindeki Hızlı Destek Güçleri (HDG)'ne destek olan Rusya'nın ülkedeki kriz ortamını tetikleyerek "sürdürülebilir bir çatışma" ortamı yaratmayı ve bu bağlamda mevcut statükonun ve otoriter düzenin devamlılığını amaçladığı söylenebilir.⁵³ Tigray krizinde ise Etiyopya ordusuna önemli miktarda silah tedarik eden Rusya, Etiyopya ile SSCB döneminden kalma ilişkilerini korumakta ve ileri taşımaktadır. Etiyopya'nın 2 Mart 2022 tarihli Rusya'yı kınama oylamasına katılmaması, bu ilişkilerin ne denli geliştiğini gözler önüne sermektedir.

3.1. BM'nin 2 Mart 2022 Tarihli Rusya'yı Kınama Oylamasının Analizi

Afrika'daki Rusya algısını daha iyi anlamak adına 2 Mart tarihindeki BM oturumunu analiz etmek faydalı olacaktır. Bu minvalde Rusya'nın Ukrayna müdahalesini ve işgal girişimlerini kınama amacıyla toplanan oturumda 54 Afrika ülkesi arasından Eritre ret oyu, 17 ülke çekimser oyu kullanmış, 8 ülke oylamaya katılmamıştır.⁵⁴ Bu tabloya göre toplamda 26 ülkenin direkt ya da dolaylı yoldan Rusya'ya olan desteğini gösterdiğini söylemek mümkündür. Öncelikle bu 26 Afrika ülkesinin tutumlarını 3 farklı kategoride ele almak mümkündür.

İlk olarak OAC, Sudan ve Mali gibi ülkelerin liderleri, doğrudan Rusya ile çıkar ilişkisine sahiptir. Bu liderlerin Rusya'nın ülkelerindeki siyasi ve askeri hamlelerden yararlandığı ifade edilebilir. Ayrıca Toudera ve Asım Goita gibi liderler, kırılğan rejimlerini ve meşruiyetlerini korumak adına Rusya'nın paralı asker desteğine bağımlı konumdadır. İkinci kategoridekiler ise Rusya'nın SSCB döneminden kalma stratejik ve ideolojik ilişkilerinin olduğu ancak bunun yanında

50 "Master and Chef: How Russia Interfered in Elections in Twenty Countries", <https://www.proekt.media/en/article-en/russia-african-elections/>, erişim 06.06.2023.

51 Age.

52 Mürsel Bayram ve Kaan Devocioğlu, "Piye'den Hamduk'a Sudan Diplomasisi", Mürsel Bayram (ed), *Mağrib Diplomasisi: Kuzey Afrika Devletleri'nin Dış İlişkiler Tarihi*, Jeopolitik Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2021, s. 93-94.a

53 Samuel Ramani, "As Fighting in Sudan Rages, Russia's Primary Goal is to Ensure Authoritarian Rule", *Middle East Institute*, Mayıs 2023, <https://www.mei.edu/publications/fighting-sudan-rages-russias-primary-goal-ensure-authoritarian-rule>, erişim 16.04.2023.

54 Kaan Devocioğlu, "Rusya-Ukrayna Savaşının Afrika'ya Etkileri", *Orta Doğu Analiz*, 13:120, 2022. s. 70-73.

Rusya'nın anti-demokratik müdahaleciliğinden kendilerine pay çıkaran ülkelerdir. Bu anlamda Cezayir, Angola, Madagaskar, Mozambik gibi ülkeler, bir taraftan Rus silahlarından ve dezenformasyon hamlelerinden yararlanırken diğer taraftan kıta genelinde kendi otoriter iktidarlarına tehdit oluşturacak demokratik hareketlerin filizlenmesi sürecini sıcak karşılamamaktadırlar.

Son olarak çekimser kalan bazı ülkeler, Soğuk Savaş dönemine benzer olarak denge politikası izlemekte ve aktif tarafsızlığı benimsemektedir. Bu ülkeler arasında Fas, Namibya, Senegal ve Güney Afrika gibi ülkeler gösterilebilir. Örnek olarak Güney Afrika, Rusya ile geçmişten kalma güçlü ilişkilere sahip olmasına ve BM oylamasında çekimser kalmasına rağmen uluslararası baskılar sonucu bazı Rus şirketlere yaptırımlar uygulamıştır. Nitekim aynı günlerde Güney Afrika Kalkınma Bakanı Lindiwe Zulu, “Rusya bizim dostumuzdur” açıklamalarında bulunmuştur. Aynı zamanda bu gruptaki ülkeler, Rusya'yı yayılmacı bir emperyal devlet olarak görmektedir. Ukrayna savaşı sonrası bu argümanın güçlenmesi, büyük ve güçlü devletlerin küçük devletleri işgal etmesi retorikinden hareketle sömürge dönemine karşı mücadele etmiş Afrikalı devletlere de bazı mesajlar göndermektedir. Çünkü Putin'in agresif söylemlerini harekete geçirebilecek kapasiteye sahip olması ve bu müdahaleyi bastırmada uluslararası kurumların yetersiz kalması, çoğunluğu 'daha az güçlü' olan kıta ülkelerini kaygılandırmaya yetmektedir. Bu noktada Kenya, Nijerya, Gabon, Gana gibi Rusya aleyhine kınama oyu kullanan ülkeler, şiddet kullanımını anti-demokratik bulurken yukarıda adı geçen ülkelerin birçoğu arabuluculuğun önemine vurgu yapmıştır.

2 Mart 2022 tarihli oylamada Afrika devletleri arasında ortaya çıkan ayrışmanın bir diğer çıkış noktası ise bazı ülkelerin NATO karşıtı duruşuyla ilişkilendirilmektedir. Öyle ki Sahel ülkeleri başta olmak üzere birçok Afrika ülkesi, NATO'nun (iki önemli bileşen ülkesi Fransa ve ABD tarafından desteklenen) Libya müdahalesini bölgedeki terör hareketlerinin genişleyip yayılmasının en temel çıktısı olarak yorumlamaktadır. Kıta ülkeleri, Afrika Birliği'nin devre dışı bırakılarak başlatılan Libya müdahalesini, bir bakıma batılı ülkelerin tepeden inme Afrika yaklaşımlarının bir uzantısı olarak değerlendirmektedir. Bu perspektiften Rusya'nın Ukrayna müdahalesi, NATO'nun kışkırtmaları ve zorlamaları sonucu haklı bir egemenlik mücadelesi olarak öne çıkmakta ve dolayısıyla kıta genelinde karşılık bulmaktadır. Economist tarafından 2022 yılında yürütülen çalışmada Fildişi Sahili ve Mali, Ukrayna müdahalesinde temel sorumlu olarak NATO'yu işaret etmektedir.⁵⁵ Güney Afrika ve Uganda gibi BM oylamasında çekimser kalan ülkelerde ise halk NATO'ya nazaran Rusya'yı temel sorumlu olarak göstermiştir. Aynı zamanda bu ülkelerde “terörle mücadelede en güvenilir aktör kim?” sorusuna çoğunluk Rusya yerine ABD'yi işaret etmiştir.⁵⁶ BM oylaması ve ilgili çalışma

55 Why Russia wins some sympathy in Africa and the Middle East”, https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2022/03/12/why-russia-wins-some-sympathy-in-africa-and-the-middle-east?utm_medium=cpc.adword.pd&utm_source=google&ppccampaignID=18151738051&ppcadID=&utm_campaign=a.22brand_pmax&utm_content=conversion.direct-response.anonymous&gad_source=1&gclid=CjwKCAiAvoqsBhB9EiwA9XTWgc7OBp0pC3ekYR2juxDb9D8keN-gtyiOT_B-xy55NUhTs5mSPOEdSxoC0GkQAvD_BwE&gclidsrc=aw.ds, erişim 10.06.2023.

56 Age.

karşılaştırıldığında ortaya çıkan tablo, Rusya'nın Batı Afrika'daki stratejilerinden farklı olarak bu bölgelerde elit odaklı ve siyasi düzeyde bir politika benimsediğini göstermektedir.

Ayrıca Ukrayna'da yaşayan, çalışan ve eğitim gören Afrikalı vatandaşların Ukrayna'da ve çevre ülkelerde gördükleri ırkçı tavır, Afrika ülkelerini Rusya'ya yakınlaştıran bir başka gelişme olmuştur. Bununla beraber Rusya'nın Afrika'nın farklı bölgelerinden seçilmiş ülkelerinde ekonomik büyüme ve kalkınmaya yaptığı etkiler halk nezdinde yapılan bir anket sonucu ölçülmüştür.⁵⁷ Buna göre 2 Mart 2022 tarihli oylamada Rusya aleyhine oy kullanan ülkelere Fildişi Sahili ve Kenya'da halkın Rusya'ya karşı bir sempati beslediğini görmek mümkündür. Hidrokarbon kaynakları bakımından sınırlı imkanlara sahip iki tarım ülkesinde Rusya'nın bu denli etkin bir aktör olarak görülmesinde batılı şirketlerin izlediği tek taraflı ve çıkar odaklı politikaların payı olduğundan bahsedilebilir.

4. Ukrayna Savaşının Afrika'ya Etkileri ve Rusya'nın Afrika'daki Varlığı

Ukrayna savaşının Afrika'ya etkileri, üç farklı boyutta ele alınabilir. Bunlar; enerji sektörü, gıda sektörü ve güvenlik sektörü olarak sıralanabilir. Her üç unsur da Rusya'nın ilerleyen dönemde Afrika'daki angajmanlarını yakından ilgilendirmektedir. Öyle ki enerji alanında oluşacak yeni denklemlerde bazı ülkelerin Rusya'ya yakınlaşması söz konusu iken bazı ülkelerin uluslararası baskı ve yaptırımlar neticesinde oluşan fırsatları değerlendirerek Rusya'dan uzaklaşması ihtimaller arasındadır. Bununla birlikte Rusya'nın gerek maddi kapasite gerekse politik öncelikleri nedeniyle Afrika'daki etkinliğini azaltması, askeri manada bazı yerel aktörler açısından güvenlik açıkları doğurabilir.⁵⁸

Rusya-Ukrayna savaşının patlak vermesiyle beraber Rusya'ya karşı ABD ve Avrupa ülkeleri tarafından çeşitli yaptırımlar uygulanmaya başlamıştır. Yaptırımlar aracılığıyla ekonomik açıdan zor durumda bırakılmaya çalışılan Rusya, Avrupa'nın güvenlik mimarisini hem konvansiyonel hem de enerji açısından sarmaya devam etmektedir.⁵⁹ Bu anlamda Rusya, Avrupa Birliği'nin (AB) doğal gaz ihtiyacının %40'ını (150-190 milyar m3) karşılamaktadır.⁶⁰ Rusya'ya olan doğal gaz bağımlılığını çeşitlendirmek isteyen Avrupa için Ortadoğu ve Afrika'daki ülkeler güçlü bir alternatif olarak ortaya çıkmaktadır. Bu noktada Afrika ülkeleri arasında Cezayir gerek jeopolitik konumu gerekse geniş rezervleri bakımından elverişli bir alternatiftir. Hali hazırda Avrupa gazının %11'ini tedarik eden Cezayir'in 10 milyon metre küp yedek kapasitesi bulunmaktadır.⁶¹ Fas ile yaşanan krizden ötürü İspanya'ya giden hattın kapatılması ve İtalya'nın 2022'nin başında Cezayir'den doğal gaz alımını artırma yönünde niyet beyanında bulunması, Cezayir açısından

⁵⁷ Age.

⁵⁸ Kaan Devocioğlu, "Uluslararası Sistem Bağlamında Ukrayna İşgalinin Afrika'ya Olası Yansımaları", *Ortadoğu Analiz*, 2022, 13:112, s. 37-39.

⁵⁹ İlyas Topsakal ve Alperen Kürşad Zengin, "Ukrayna-Rusya Hattında Askeri Tırmanmadan Savaşa", *Kriter Dergi*, 6:66, 2022.

⁶⁰ Festus Iyora, "Can African Gas Replace Russian Supplies to Europe?", *Al Jazeera*, Mart 2022, <https://www.aljazeera.com/economy/2022/3/1/analysis-can-african-gas-replace-russian-supplies-to-europe>, erişim 13.04.2023.

⁶¹ Nosmot Gbadamosi, "Can African Oil and Gas Replace Russia's?", *Foreign Policy*, Mart 2022, <https://foreignpolicy.com/2022/03/16/ukraine-russia-war-africa-oil-Ing/> erişim 18.02.2023.

dengeleyici bir unsur olarak yorumlanabilir. Bunun haricinde 40 trilyon m³lük doğal gaz kapasitesiyle Senegal'in yanı sıra Nijerya ve Tanzanya gibi ülkelerin de pazar payı kazanması muhtemeldir.⁶² Öyle ki Trans-Sahara Boru Hattı güzergahında bulunan Nijerya, Nijer ve Cezayir, Avrupa pazarlarına doğal gaz ihracatını artırmak amacıyla iş birliğine gitmiş ve 16 Şubat 2022 tarihinde bir anlaşmaya imza atmışlardır.⁶³ Anlaşma, boru hatlarının yenilenmesi için 13 milyar dolarlık bir yatırımı kapsamaktadır.⁶⁴ Bu hat dışında toplamda 50 milyar m³ Cezayir doğal gazı, Mağrip-Avrupa Gaz Hattı, MEDGAZ ve Trans Akdeniz Doğal Gaz Hatları üzerinden Avrupa'ya taşınmaktadır. Ancak geniş rezerv ve ulaşım imkanlarına rağmen bu ülkelerdeki altyapı eksikliği ve boru hatları çevresinde devam eden silahlı çatışmalar, yakın zamanda Avrupa'nın gaz ihtiyacını karşılama adına bazı zorluklar çıkarabilme potansiyeline sahiptir. Altyapıya ilişkin ise kıtanın en büyük petrol üreticisi Nijerya'nın Petrol Bakanı Timipre Sylva, ilk etapta Avrupa'ya gönderilecek yedek kapasitelerinin bulunmadığını belirtmiştir.⁶⁵ Fon ve yatırımcı arayışında olduğu anlaşılan Nijerya'nın Rusya'ya alternatif olması, Avrupa ülkeleri tarafından da pek gerçekçi bulunmamaktadır. Cezayir gibi bir diğer doğal gaz zengini Kuzey Afrika ülkesi Libya'da siyasi belirsizlik ortamı hakimdir. Ülkede son 1 yıl içinde milis gruplar arasında yaşanan silahlı çatışmalar, petrol ve doğal gaz tesislerine ciddi zararlar vermiştir. AB ülkelerinin enerji güvenliği politikalarıyla bağlantılı olarak Rusya'nın pazar payının düşeceği bir gerçektir.

Dolayısıyla Afrika ülkelerinin Rusya gazının yerini alacağı argümanı, kısa-orta vadede pek gerçekçi bir yaklaşım olmaktan uzaktır. Diğer taraftan doğal gaz ve petrol fiyatlarındaki artış petrol ithal eden Afrika ülkeleri için ciddi bir krizi beraberinde getirebilir. Bu durum, tarımsal üretimde ve sanayi alanında petrol ve doğal gaza bağımlı Afrika ülkeleri için ek maliyet anlamına gelmektedir. Kıtada yeni 'kazanlar' ve 'kaybedenlerin' ortaya çıkışı, Afrika'daki siyasi güç dengesine de etki edebilir. Değişen dengeler içinde Rusya'nın Cezayir, Senegal ve Nijerya gibi ülkelere yöneliminin artabileceği ve bu potansiyel 'kazanlar' ülkelerle bağlarını güçlendirme yoluna gideceği söylenebilir.

İkinci olarak Rusya-Ukrayna Savaşı, her iki ülkenin de Afrika'nın önemli tahıl (buğday, mısır vb.) ihracatçıları olmaları sebebiyle Afrika'yı tarımsal üretim ve gıda güvenliği noktasında olumsuz anlamda etkileyebilir. Afrika ülkeleri, 2020 yılında Rusya'dan 4 milyar dolar değerinde tarımsal ürün ithal etmiştir.⁶⁶ Bu ürünler arasında %90 oran ile buğday başı çekmektedir.⁶⁷ Diğer taraftan Ukrayna 62 Seth Onyango, "Ukraine Crisis: Could Africa become Europe's next gas station?", *How We Made it in Africa*, Mart 2022, [erişim 19.05.2023.](https://www.howwemadeitinafrica.com/ukraine-crisis-could-africa-become-europes-next-gas-station/140820/#:~:text=Experts%20expect%20Europe%20to%20ramp,supplies%20disruption%20in%20the%20future.,)

63 Vijaya Ramachandran, "Germany Should Look to Africa for Gas, Not Russia", *Foreign Policy*, Mart 2022, <https://foreignpolicy.com/2022/03/11/germany-putin-russia-gas-energy-africa-development/>, erişim 26.02.2023.

64 Ramachandran, "Germany Should Look to Africa".

65 "Nigeria Petroleum Minister: No Time To Be Bullish on Oil", *Bloomberg*, Şubat 2022, <https://www.bloomberg.com/news/videos/2022-02-23/nigeria-petroleum-minister-no-time-to-be-bullish-on-oil-video>, erişim 22.01.2023.

66 Nosmot Gbadamosi, "How the Russia-Ukraine War Impacts Africans?", *Foreign Policy*, Mart 2022, <https://foreignpolicy.com/2022/03/02/russia-ukraine-war-african-students-border-crisis/>, erişim 16.03.2023.

67 İsmail Numan Telci, "Rusya-Ukrayna Savaşının Afrika'ya Yansımaları", *ORSAM*, Mart 2022, Cilt: 19 Sayı: 46

ise 2021 yılında Afrika'ya 3 milyar dolar değerinde tarımsal ürün ihraç etmiştir.⁶⁸ Bu ürünlerin %48'i buğdayken %31'i Mısır'dır. Ayrıca bu iki ülke dünya buğday ihracatında toplamda %26'lık (Rusya %18, Ukrayna %8) bir paya sahiptir. Buğday ithalatında birinci sırada Mısır yer alırken Libya, Sudan, Nijerya, Tanzanya, Cezayir, Kenya ve Güney Afrika gibi ülkeler de ciddi ölçüde Rusya'dan tahıl ürünleri ithal etmektedir. Hali hazırda Rusya'nın Ukrayna müdahalesiyle beraber mısır fiyatlarında %21, buğday fiyatlarında %35 ve soya fiyatlarında %20 oranında artış olmuştur.⁶⁹ Yalnızca Sahel bölgesi ve Batı Afrika özelinde 26 milyon kişi yeterli gıdaya ulaşamamaktadır. Dolayısıyla savaşın uzaması ve tarımsal ürün ticaretinin aksaması, fiyatların ciddi ölçüde artmasına sebep olabilir. Şu anda özellikle Kenya ve Sudan'da ekmek fiyatlarındaki artış, halk nezdinde hükümet karşıtı protestolara sebep olmuştur. Hiç şüphesiz bu durum, geçmişte çok defa gıda krizi yaşamış Afrika için gıda güvenliği kaygılarını fazlasıyla ön plana çıkarmaktadır.

Son olarak Rusya'nın askeri ve finansal kapasite bakımından temel önceliğini Ukrayna'ya kaydırması, faaliyet gösterdiği bazı ülkelerde güvenlik açıklarını beraberinde getirebilir. Bu durum, desteklenen liderin ya da kontrol altında tutulan bölgelerin kaybının yanı sıra kıta genelinde terör hareketlerinin artmasıyla da sonuçlanabilir. Bu minvalde henüz Wagner milislerinin Ukrayna'ya sevki noktasında tam anlamıyla somut ve gerçekçi verilere ulaşılmamış olsa da Libya ve OAC'de konuşlu Wagner personellerinin belli bir kısmının Ukrayna'ya transfer edildiği yerel ve uluslararası basın organlarına yansımıştır. Bir diğer senaryo ise çalışmanın ilk bölümünde vurgulandığı gibi Rusya'nın Avrupa ve ABD'nin yaptırımlarına karşı Afrika'daki varlığını perçinleme yoluna gitmesidir. Böyle bir senaryoda Rusya'nın Afrika pazarındaki payını artırma hedefine girerek hem ekonomik yaptırımları hafifletmesi hem de bazı stratejik kazanımlar elde etme girişimleri içine gireceği söylenebilir. Bu durum daha fazla askeri personel ve ekipman anlamına gelmektedir. Gelinek noktada Ukrayna savaşının gidişatı ve Putin'in gerçekçi olmayan hedeflerinden ne ölçüde taviz vereceği, Rusya'nın Afrika'daki ayak izlerinin netleşmesine yol açacaktır.

Sonuç

SSCB'nin dağılmasıyla beraber Afrika kıtasındaki etkinliğini görece azaltan Rusya, 2000'li yıllarla beraber yeniden kıta ülkeleriyle ilişkilerini geliştirme yönünde adımlar atmıştır. Buna bağlı olarak Kırım'ın ilhakı ve beraberinde gelen uluslararası yaptırımlar güçlenen Putin iktidarını SSCB mirasını yeniden canlandırmaya itmiştir. Bunun bir sonucu olarak 2019 Soçi Zirvesi, Rusya'nın kıtaya dönüşünü derinleştirmektedir. Askeri, siyasi, ticari ve medya alanında uyguladığı hibrit müdahale ağıyla kısa zamanda geniş alanlara yayılan Rusya, kıtadaki sömürgeci güçlerin varlığına karşı pan-Afrikacı yaklaşımı benimseyerek halklar nezdinde belli bir esneklik alanı kazanmıştır. Dahası Rusya'nın bütüncül Afrika stratejisi, seçimlere müdahale, kapsamlı dezenformasyon çalışmaları ve örtülü askeri operasyonlar aracılığıyla ekonomik ve jeopolitik çıkarlarını korumayı

<https://www.orsam.org.tr/tr/rusya-ukrayna-savasinin-afrikaya-yansimalari/>, erişim 25.04.2023.

68 Kaan Devcioğlu, "Uluslararası Sistem Bağlamında Ukrayna İşgalinin Afrika'ya Olası Etkileri", *Orta Doğu Analiz*, 1 Nisan 2022, 13:112, s. 37-39.

69 Devcioğlu, "Uluslararası Sistem Bağlamında Ukrayna".

amaçlayan bir forma evrilmiştir. Günümüzde silah ticareti, enerji, gıda ve sanayi alanlarında güçlü bir konuma ulaşan Rusya, SSCB mirasını öne sürerek kültürel ve siyasi anlamda müttefikler kazanmaktadır.

Rusya'nın Afrika ülkeleri ile girdiği müttefiklik ilişkisi 2 Mart 2022 tarihli BM'nin Rusya'yı kınama oylamasında kendini göstermiştir. Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesi sonrası Afrika ülkelerinin diplomatik reaksiyonları, kıtayı ikiye bölmüştür. Denge politikası izleyerek tarafsızlığını korumak isteyenler, Rusya ile çıkar ilişkisine dayalı olarak bulunduğu ülkede meşruiyet savaşı veren liderler ve Rusya'nın anti-demokratik yaklaşımını kendi devamlılıkları için kritik önemde gören ülkeler, BM oturumunda çekimser oy kullanmıştır. Ayrıca bu tablo, Rusya'nın kısa ve orta vadedeki Afrika stratejilerini şekillendirecektir. Batı Afrika özelinde Fransa'nın hegemonyasını ve ekonomik tekeli kırma girişimlerini sürdüren Rusya'nın Ukrayna savaşı sonrası bu politikalarını kapasite ve niyet bakımından ne kadar devam ettirebileceği merak konusudur.

Çatışma Beyanı:

Araştırmamızın yazarları olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanımız bulunmamaktadır.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı:

Yazarlar araştırmaya eşit oranda katkıda bulunmuştur.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

- Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konsepti (1997). <https://nuke.fas.org/guide/russia/doctrine/blueprint.html>, erişim 21.03.2023.
- Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konsepti (2000). https://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/asset_publisher/cptickb6bz29/content/id/589768/, erişim 24.03.2023.
- Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konsepti (2009). <https://www.prlib.ru/en/node/353849>, erişim 26.03.2023.
- Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konsepti (2015). <https://www.ieee.es/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/2016/Russian-National-Security-Strategy-31Dec2015.pdf>, erişim 10.01.2023.

Basılı Eserler

- ABDUJABAROVA Marhabo (2018). "SSCB Sonrası Moskova Penceresinden Rusya-Afrika İlişkileri", Ahmet Kavas ve Muhammed Tandoğan (ed.), *Uluslararası Siyasetin Odağındaki Kıta Afrika*, Alelmas Yayınları, İstanbul, 470-482.
- BAYRAM Mürsel ve DEVECİOĞLU Kaan (2021). "Piye'den Hamduk'a Sudan Diplomasisi", Mürsel Bayram (ed.), *Mağrib Diplomasisi: Kuzey Afrika Devletleri'nin Dış İlişkiler Tarihi*, Jeopolitik Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 65-110.

- DEVECİOĞLU Kaan (2022). “Rusya-Ukrayna Savaşının Afrika’ya Etkileri”, *Ortaoğu Analiz*, 13:120, 70-73.
- DEVECİOĞLU Kaan (2022). “Uluslararası Sistem Bağlamında Ukrayna İşgalinin Afrika’ya Olası Etkileri”, *Ortaoğu Analiz*, 13:112, 35-39.
- DUGIN Aleksandr (1997). *The Foundations of Geopolitics: The Geopolitical Future of Russia*, Arktogeja, Russia.
- HERD Graeme (2022). *Understanding Russian Strategic Behavior: Imperial Strategic Culture and Putin’s Operational Code*, Routledge, London, UK.
- KAVAS Ahmet (2022). *Rusya-Ukrayna Savaşı: Afrika’nın Kararsızlığı*, AFAM, İstanbul.
- OĞULTÜRK Mehmet Cem (2017). “Russia’s Renewed Interests in the Horn of Africa As a Traditional and Rising Power”, *Rising Powers Quarterly*, 2:1, 121-143.
- ÖZTÜRK Mustafa (2016). “Moskova Pencerelerinden Sovyetler Birliği’nin Afrika Politikası (1945-1991)”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 15:1, 279-300.
- RAMANI Samuel (2023). *Russia in Africa: Resurgent Great Power or Bellicose Pretender*, Oxford University Press, Oxford.
- TAMÇELİK Soyalp (2015). “Rusya’nın Afrika Politikası”, Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Hüriye Yıldırım Çınar (ed), *Afrika Politikası: 21. Yüzyılda Güvenlik, Refah ve Demokrasi Arayışı*, BETA Yayınları, İstanbul.
- ZENGİN Alperen Kürşad ve TOPSAKAL İlyas (2022). “Büyük Stratejilerde Örüntü: Türkiye-Rusya İlişkilerinde Akıllı Uyum ve Esnek Rekabet”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 18:42, 387-410.

İnternet Kaynakları

- DEVECİOĞLU Kaan, Fuat Emir Şefkatli, “Kuzey Afrika’dan Sahel’e Yayılan Güvensizlik ve Fransa’nın Sorgulanan Varlığı”, ORSAM, 2021, <https://www.orsam.org.tr/tr/kuzey-afrikadan-sahele-yayilan-guvensizlik-ve-fransanın-sorgulanan-varligi/>, erişim 26.04.2023.
- GBADAMOSI Nosmot, “Can African Oil and Gas Replace Russia’s?”, *Foreign Policy*, 16 March 2022, <https://foreignpolicy.com/2022/03/16/ukraine-russia-war-africa-oil-ing/>, erişim 18.02.2023.
- GBADAMOSI Nosmot, “How the Russia-Ukraine War Impacts Africans?”, *Foreign Policy*, 2 March 2022, <https://foreignpolicy.com/2022/03/02/russia-ukraine-war-african-students-border-crisis/>, erişim 16.03.2023.
- HELLEM Fredrik, “How is Russia Hijacking Pan-Africanism to Drive France out of Africa”, *Grey Dynamics*, April 2021, <https://greydynamics.com/how-russia-is-hijacking-pan-africanism-to-drive-france-out-of-africa/>, erişim 27.12.2022.
- IYORAH Festus, “Can African Gas Replace Russian Supplies to Europe?”, *Al Jazeera*, Mart 2022, <https://www.aljazeera.com/economy/2022/3/1/analysis-can-african-gas-replace-russian-supplies-to-europe>, erişim 13.04.2023.
- KLYSZCZ Ivan, “Messianic multipolarity: Russia’s resurrected Africa doctrine”, *Iddle*, April 2023, <https://ridl.io/messianic-multipolarity-russia-s-resurrected-africa-doctrine/>, erişim 06.05.2023.
- KOSSOV Igor, “Army of Hired Guns: How Russia’s ‘PMCs’ Are Becoming The Main Invasion Force”, *The Kyiv Independent*, 4 May 2023, <https://kyivindependent.com/army-of-hired-guns-how-russias-pmcs-are-becoming-the-main-invasion-force/>, erişim 25.06.2023.
- MALDONADO Matt, “Russia’s Hardest Working Oligarch Takes Talents to Africa”, *Ponars Eurasia*, 28 September 2020, <https://www.ponarseurasia.org/russia-s->

hardest-working-oligarch-takes-talents-to-africa/ erişim 21.02.2023.

- ONYAGO Seth, “Ukraine Crisis: Could Africa become Europe’s next gas station?”, *How We Made it in Africa*, 3 March 2022, <https://www.howwemadeitinafrica.com/ukraine-crisis-could-africa-become-europes-next-gas-station/140820/#:~:text=Experts%20expect%20Europe%20to%20ramp,supplies%20disruption%20in%20the%20future.>, erişim 19.05.2023.
- PAQUETTE Danielle, “Russian Mercenaries have landed in West Africa, pushing Putin’s goals as Kremlin is increasingly isolated”, *Washington Post*, Mart 2022, <https://www.washingtonpost.com/world/2022/03/09/mali-russia-wagner/>, erişim 12.04.2023.
- RAMACHANDRAN Vijaya, “Germany Should Look to Africa for Gas, Not Russia”, *Foreign Policy*, 11 March 2022, <https://foreignpolicy.com/2022/03/11/germany-putin-russia-gas-energy-africa-development/>, erişim 26.02.2023.
- RAMANI Samuel, “As Fighting in Sudan Rages, Russia’s Primary Goal is to Ensure Authoritarian Rule”, *Middle East Institute*, 3 May 2023
- REYNOLDS Nathaniel, Putin’s Not-So-Secret Mercenaries: Patronage, Geopolitics, and the Wagner Group, *Carnegie Endowment For International Peace*, 2019, <https://carnegieendowment.org/2019/07/08/putin-s-not-so-secret-mercenaries-patronage-geopolitics-and-wagner-group-pub-79442> erişim 23.03.2023.
- SIEGLE Joseph, “Strategic Implications for Africa from Russia’s Invasion in Ukraine”, *Africa Center For Strategic Studies*, 9 March 2022, <https://africacenter.org/spotlight/strategic-implications-for-africa-from-russias-invasion-in-ukraine/> erişim 17.02.2023.
- SHUBIN Vladimir, “Russia’s Policy Towards Africa”, *ISPI*, No.168, 2013, <https://www.ispionline.it/en/publication/russias-policy-towards-africa-7775>, erişim 11.01.2023.
- STANYARD Julia, VIRCOULON Thierry ve RADEMEYER Julian, “The Grey Zone: Russia’s Military, Mercenary and Criminal Engagement in Africa”, *Global Initiative*, February 2023, <https://globalinitiative.net/analysis/russia-in-africa/>, erişim 19.03.2023.
- TELCİ İsmail Numan, “Rusya-Ukrayna Savaşının Afrika’ya Yansımaları”, *ORSAM*, 14 Mart 2022, <https://www.orsam.org.tr/tr/rusya-ukrayna-savasinin-afrikaya-yansimalari/>, erişim 25.04.2023.
- TOPSAKAL İlyas ve ZENGİN Alperen Kürşad (2022). “Ukrayna-Rusya Hattında Askeri Tırmanmadan Savaşa”, *Kriter Dergi*, 6:66, <https://kriterdergi.com/ukrayna-rusya-hattinda-askeri-tirmanmadan-savasa>, erişim 10.03.2022.
- VERNES Sarah, “Libya: Why the Russia-Ukraine war threatens the fragile balance of power”, *Africa Report*, 8 March 2022, <https://www.theafricareport.com/182203/libya-why-the-russia-ukraine-war-threatens-the-fragile-balance-of-power/>, erişim 19.04.2023.
- WALSH Declan ve ELIGON John, “Shunned by Others, Russia Finds Friends in Africa”, *The New York Times*, March 2022, <https://www.nytimes.com/2022/03/03/world/africa/russia-ukraine-eritrea-africa.html> erişim 03.01.2023.
- “Billinoaire Konstantin Malofeev turns his attentions to Africa”, <https://www.africaintelligence.com/west-africa/2020/05/28/billionaire-konstantin-malofeev-turns-his-attentions-to-africa,108407457-art#:~:text=After%20getting%20>

involved%20in%20the%20fight%20the%20Covid%2D19%20pandemic., erişim 21.05.2023

- “Master and Chef: How Russia Interfered in Elections in Twenty Countries”, <https://www.proekt.media/en/article-en/russia-african-elections/>, erişim 06.07.2023.
- “Nigeria Petroleum Minister: No Time To Be Bullish on Oil”, *Bloomberg*, 23 Şubat 2022, <https://www.bloomberg.com/news/videos/2022-02-23/nigeria-petroleum-minister-no-time-to-be-bullish-on-oil-video>, erişim 22.01.2023.
- “Russia’s Wagner Group withdraws fighters in Libya to fight in Ukraine”, <https://www.middleeastmonitor.com/20220326-russias-wagner-group-withdraws-fighters-in-libya-to-fight-in-ukraine/>, erişim 17.04.2023.
- “Russia-Africa: Blocked in Europe, ‘Russia Today’ is eyeing West Africa”, <https://www.theafricareport.com/185115/russia-africa-blocked-in-europe-russia-today-is-eyeing-west-africa/>, erişim 22.04.2023.
- “Sanctioned Putin Ally Seeks to Lure 2.5 billion dollar to Africa”, <https://www.bnnbloomberg.ca/sanctioned-putin-ally-seeks-to-lure-2-5-billion-to-africa-1.1336882>, erişim 11.04.2023.
- “Why Russia wins some sympathy in Africa and the Middle East”, https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2022/03/12/why-russia-wins-some-sympathy-in-africa-and-the-middle-east?utm_medium=cpc.adword.pd&utm_source=google&ppccampaignID=18151738051&ppcadID=&utm_campaign=a.22brand_pmax&utm_content=conversion.direct-response.anonymous&gad_source=1&gclid=CjwKCAiAvoqsBhB9EiwA9XTWGc7OBp0pC3ekYR2juxDb9D8keN-gtyiOT_B_xy55NUhTs5mSPOEdSxoC0GkQAvD_BwE&gclsrc=aw.ds, erişim 10.06.2023.
- “Yevgeny Prigozhin: The Hotdog Seller Who Rose to the Top of Putin’s War Machine”, <https://www.theguardian.com/world/2023/jan/24/yevgeny-prigozhin-the-hotdog-seller-who-rose-to-the-top-of-putin-war-machine-wagner-group>, erişim 10.05.2023.